

Голя Галина

здобувачка ступеня PhD,

викладачка Комунального закладу вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

ORCID: 0000-0001-6529-7296

e-mail: hholya@lpc.ukr.education

ДОСВІД ЛУЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УЧИЛИЩА У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ВОЛИНІ (1944-1952)

Анотація. Стаття присвячена проблемі підготовки вчителів у Луцькому педагогічному училищі у період з 1944р. по 1952р. Актуальність дослідження визначається необхідністю переосмислення освітньої парадигми та генерації нових ідей щодо модернізації освітнього процесу. Мета дослідження - вивчення особливостей підготовки вчителів у Луцькому педагогічному училищі у 1944-1952 роках у контексті повоєнної відбудови освіти Волині. У статті здійснено теоретичний аналіз вітчизняної і науково-методичної літератури, нормативно-правових документів та законодавчої бази. На основі архівних матеріалів представлено детальний аналіз особливостей післявоєнної підготовки вчителів у Луцькому педагогічному училищі. Окреслено перспективу розвитку подальших наукових досліджень особливостей освітнього процесу у Луцькому педагогічному училищі цього періоду.

Ключові слова: підготовка вчителів, Луцьке педагогічне училище, повоєнна освіта, інститут учительства, ліквідація неписьменності, педагогічна освіта, освіченість.

Постановка проблеми. Війни завжди змінюють фокус соціальних, економічних, культурних та освітніх проблем. Після закінчення збройних протистоянь кожна сфера життя переживає трансформацію та модернізацію. Умови післявоєнного життя змінюють не лише систему благ та цінностей, а й освітні перспективи. Незважаючи на зруйновані заклади освіти, знищені культурні пам'ятки та бібліотеки, процес навчання підростаючого покоління та підготовки майбутніх вчителів швидко відновлюється. Педагогічна освіта була і залишається осередком знань у суспільстві, одним із основних чинників суспільного успіху. Як засвідчує досвід, майбутнє людства, суспільства і кожної держави беззаперечно пов'язане з підростаючим поколінням, його якісною освітою та інтелектуальним потенціалом, позаяк це та категорія суспільства, яка у будь-яку епоху виступає генератором змін.

Друга світова війна забрала мільйони життів та зруйнувала сотні тисяч домівок, але не знищила українську національну самосвідомість та ідентичність. Саме прагнення до освіченості та інтелектуального розвитку завжди супроводжувало українське населення у період іноземного загарбання,

кровопролитних війн та революцій, не даючи змоги ворогу знищити українську мову, культуру, звичаї та традиції.

Саме інститут учительства, який попри заборони польською, німецькою, радянською владою, продовжував функціонувати, здійснюючи вплив на формування національної свідомості молоді, віру у перемогу. Тому підготовці висококваліфікованих учителів у закладах освіти надавалося надзвичайно велике значення. Луцьке педагогічне училище, яке уже понад 80 років здійснює підготовку вчителів насамперед для регіону, розпочало свою діяльність у 1939 році. Проте Друга світова війна внесла свої корективи у процес підготовки вчителів того часу, що й потребує ґрунтовного вивчення й аналізу.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Різноманітність у дослідженні освітньої політики західного регіону України спостерігаємо у наукових працях вітчизняних вчених: Б. Яроша, М. Кучерепи, О. Завадської, В. Добровичинської, О. Любара, І. Романюк та Л. Романець, Л. Стрільчук, М. Фазаната ін. Зокрема, Л. Стрільчук у своїх наукових дослідженнях представляє детальний аналіз політики радянської влади у сфері освіти. Важливе значення для аналізу підготовки майбутнього педагога у закладі педагогічної освіти мають праці Н. Глузман, С. Мартиненко, І. Яшук та ін.

Паралельно із вивченням повоєнної відбудови освіти на всій території України значна кількість науковців здійснювала локальне дослідження освітньої політики цього регіону. Зокрема, серед досліджень післявоєнної відбудови освіти на Волині варто відзначити монографію І. Сушик, яка присвячена дослідженню соціально-економічних та культурних процесів Волині у 1944–1953 рр. шляхом вивчення системи примусів, яку упроваджувала радянська влада, централізації, невідповідністю нагальним життєвим потребам населення (Сушик, 2011, с.117). Своєю чергою, М. Фазан наводить кількісний та якісний стан педагогічних кадрів шкіл Волинської області в 1944–1953 рр. під час суспільно-політичних перетворень по завершенню Другої світової війни; розкриває умови перебігу повоєнної відбудови освітньої системи у зв'язку з їх впливом на формування вчительських кадрів та визначає ступінь забезпеченості загальноосвітніх закладів області фахівцями різного рівня. Натомість В. Старжець аналізує процес відновлення та реорганізації освітньої діяльності педагогічних училищ західноукраїнського регіону у 1944–1953 рр. на основі використання великої кількості архівного матеріалу (Старжець, 2021, с. 16). Проте особливості підготовки вчителів у Луцькому педагогічному училищі в повоєнні роки не були об'єктом самостійного дослідження, що й зумовило вибір теми наукової статті.

Мета статті – схарактеризувати особливості підготовки вчителів у Луцькому педагогічному училищі у 1944–1952 роках у період повоєнної відбудови освіти Волині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закінчення кровопролитної війни населення Волині зустріло з неабияким піднесенням. Починаючи з лютого 1944 року, відразу після звільнення міста та області, розпочалися збори учителів, на яких окреслювали план відбудови закладів освіти. Саме процес

відновлення системи педагогічної освіти був одним з ключових векторів відбудовчих планів партійного керівництва по завершенню Другої світової війни. Проте радянська освіта на Волині формувалася в умовах боротьби польської і радянської моделей системи освіти. Школам, професійно-технічним і вищим закладам більшовики відводили основну роль у ліквідації неписьменності й ідейному вихованню населення. Надзвичайно важливе місце відводилось вчителям – майбутнім вихователям молодого покоління. Проте учитель розглядався владою як безсловесний виконавець партійних настанов щодо утвердження комуністичного порядку (Любар, 2003, с. 368).

Відновлення освітньої мережі на Волині після звільнення території від німецько-фашистських загарбників радянськими військами визначалося низкою чинників: радянська освіта не користувалася популярністю серед населення, відродження освітньої сфери проходило в умовах заподіяних війною збитків та браку педагогічних кадрів. Радянська влада розпочала активно реалізовувати політику ліквідації неписьменності на усій території Радянського Союзу, зокрема й Волині.

Проте повоєнні заклади освіти, зокрема і Луцька педагогічна школа, були позбавлені автономії. Постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 28 вересня 1945 р. було затверджено статут педагогічних училищ, яким визначалося, що «Педагогічне училище є державний середній педагогічний навчальний заклад, який утримується на кошти держави і перебуває у віданні Народного Комісаріату Освіти УРСР». У другому пункті статуту деталізовано мету їх діяльності: «Педагогічне училище має своїм завданням підготувати відданого Радянській Батьківщині, освіченого, культурного вчителя початкової школи, який добре володіє педагогічними уміньми і навичками» (Янковська, 2005).

Ремонт шкільних меблів, пошук вцілілих підручників, збір даних про дітей шкільного віку – все це сприяло б якнайшвидшому відновленню навчання в школі та початку нового навчального року у звичному режимі. Проте поряд з матеріально-технічними труднощами, спричиненими наслідками війни, надзвичайно гострою була проблема педагогічних кадрів. Спостерігався дефіцит учителів початкових класів, які, на думку більшовиків, мали відіграти ключову роль у вирішенні питання неписьменності. Явною також стала проблема фаховості педагогів, що залежала від якості підготовки їх у педагогічних училищах. Комплектування ж шкіл кваліфікованими вчителями, насамперед, залежало від рівня розвитку педагогічних училищ, які готували майбутніх учителів початкових класів. Аби вирішити цю проблему, влада швидкими темпами почала відновлювати роботу колишніх педагогічних закладів і створювати нові, зокрема збільшувалося число педагогічних училищ. Внаслідок цього західноукраїнські області у післявоєнний період вкрились густою мережею середніх закладів педагогічної освіти. Питання відновлення та сприяння діяльності педагогічних училищ стало одним із першочергових на шляху повоєнної відбудови. У Волинській області підготовкою вчительських кадрів початкової ланки займалися у Луцьку, Володимир-Волинську та Камінь-Каширську (Сушик, 2011, с. 120).

Починаючи з квітня 1944 року, відновила роботу Луцька педагогічна школа. Зокрема, 23 квітня 1944 року в газеті «Радянська Волинь» було надруковане оголошення, в якому запрошувалися на навчання студенти, які навчалися ще у довоєнний період, а також ті особи, які закінчили 7 класів неповної середньої школи. Упродовж квітня-травня 1944 року комплектувався педагогічний та студентський колектив школи.

Зі спогадів одного з перших викладачів Луцької педагогічної школи Лавренюка Афанасія Афанасійовича, який викладав до початку повномасштабної війни та пережив життя в окупації: «Важкі були часи. Гостро не вистачало викладачів. Важко було і набрати учнів. Більшість з них були дівчата старшого віку. Приймали часто тих, хто закінчив 5 класів. Проводили співбесіди, щоб визначити, на який курс зараховувати. Всі, хто хотів вчитись, приходили до педагогічної школи. Це була сільська молодь. Приходили бідно одягнені, в домотканому одязі, деякі навіть в постолах. У всіх була велика жага до знань після війни. Одні приходили з документами про освіту, інші – без документів, вірили їм. Підготовка у всіх була дуже слабка. Та це й не дивно. Скільки часу не вчилися» (Архів ЛПК).

У закладах педагогічної освіти того часу були вкрай незадовільні матеріально-побутові умови. Доволі скрутним було становище і у Луцькому педагогічному училищі, студенти якого змушені були копати картоплю та робити ремонти. Проте на базі педагогічного училища існувало власне підсобне господарство у передмісті Луцька, де сіяли пшеницю, ячмінь, овес; садили картоплю огірки, капусту. Завдяки власним продуктам, харчування студентів у ідальні було значно дешевшим. У перші повоєнні роки вчителі та студенти потребували одягу та взуття, про що свідчить накладна від 27 січня 1946 року про видачу товарів (шерстяна, шовкова, хлопкова тканина; шкіряне взуття, швейні матеріали; нитки) вчителям педагогічної школи на IV квартал 1946 року на 6 тисяч рублів (Архів ЛПК). Доволі довго Луцька педагогічна школа не мала власного приміщення, а розміщувалася в одній зі шкіл міста.

Низькою була заробітна плата вчителів та працівників Луцького педагогічного училища. Про це свідчить хроніка з архіву закладу: директор – 850 руб., завуч – 750 руб., вчитель – від 450–600 руб., медична сестра, секретар – 250 руб., двірник, сторож – 120 руб. (Архів ЛПК). Складною була ситуація з навчальними підручниками та посібниками. За роки німецької окупації були знищені бібліотечні фонди. Якщо на початок 1944–1945 навчального року у педагогічному училищі не було бібліотеки, то на кінець року бібліотека працювала й містила навчальну і художню літературу.

Незважаючи на низку труднощів, колектив педагогічної школи активно готувався до початку навчального року, що підтверджується змістом Протоколу засідання педагогічного колективу від травня 1944 року, на якому (Протокол №1 від 8 травня 1944 року) розглядали питання правил внутрішнього розпорядку для студентів, обов'язків вчителів, розподілу праці та господарські питання.

Новий 1944–1945 навчальний рік Луцька педагогічна школа розпочала з вересня з невеликим контингентом студентства та викладачів. Зокрема, на перший курс було зараховано 24 студенти (Протокол №2 від серпня 1944 р.)

(Архів ЛПК). Освітній процес забезпечували 7 вчителів, які викладали такі дисципліни:

- природознавство (Романкевич Н. П.), українська мова і література, російська мова і література (Ромасенко К. Д.), історія і географія (Корж Н. Є.), співи (Лопутько В. Г.), математика, фізика і хімія (Лавренюк А. А.), малювання і військова справа (Остапенко Г. Н.), іноземна мова (Григіна Є. В.).

Перший 1944–1945 навчальний рік був важким. Із спогадів першої випускниці Микульської (Салюк) Марії Семенівни: «...в неопалювальних приміщеннях сиділи одягнені. Одягненими були також і в гуртожитку. Бувало, що просиналися від холоду, що ліжко було в снігу. Були випадки обморожень... В гуртожитку і в класі столом слугували і підвіконники. І навчалися і працювали і обідали усі дружно. Мирилися із незручностями, адже ще йшла війна» (Архів ЛПК).

Після закінчення збройних протистоянь педагогічний колектив поповнився. У 1946–1947 рр. до освітянського середовища Луцького педучилища долучилися викладачі-фронтовики. За направленням Міністерства просвіти УРСР розпочала роботу в педучилищі учасниця Другої світової війни Катерина Іванівна Ліпницька – викладач мови та літератури, заслужений учитель УРСР, відмінник народної освіти; Квасневський Юліан Титович; Перетяний Аврам Дем'янович; Садовий Юліан-Дмитро Антонович. Педагогічний колектив став чисельнішим та кваліфікованішим, що позитивно вплинуло на процес підготовки майбутніх учителів.

Для ефективної підготовки учительських кадрів на базі училища була створена профспілкова організація. Розпочали роботу гуртки за інтересами (літературний – 18 осіб, драматичний – 35 осіб, математичний – 12 осіб). Активізувалося спортивне життя училища (І місце на обласних змаганнях з бігу).

У зв'язку з рішенням XIX з'їзду КПРС про політехнізацію освіти (з упровадженням реформи 1952 р.) та з отриманням педучилищами нового навчального змісту навчально-виховної роботи, професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів у педагогічних училищах зазнала змін. Суттєвим було те, що значна увага у здійсненні педагогічного процесу в ці роки акцентувалася на виконанні практичної роботи студентів у майстерні та їх залученні до сільськогосподарських робіт. Крім того, спостерігалось підвищення уваги з боку педагогів до практичної підготовки студентської молоді і при викладанні навчальних дисциплін (Сорочинська, 2015). Зважаючи на це, важливою складовою у підготовці вчителів у Луцькому педагогічному училищі стала організація початкової школи на базі училища (у лівому крилі закладу). У цій школі студенти мали змогу проходити практику та удосконалювати свою педагогічну майстерність. Було створено навчальні кабінети, які поступово поповнювалися необхідним інвентарем.

У підготовці майбутніх педагогів радянський уряд пріоритетну роль відводив контролю за рівнем ідейної свідомості майбутніх учителів початкової школи. Освітня пововсenna політика набула яскраво вираженого ідеологізованого характеру у підготовці спеціалістів початкової школи та

займала більш ніж рівноцінне місце поряд з фаховою компетентністю. Післявоєнна підготовка вчителів у Луцькому педагогічному училищі цілком залежала від стану освіти повоєнної Волині 1945–1952 років. Серед особливостей, які гальмували процес підготовки кваліфіковано учителя, виокремлюємо: високий рівень неграмотності населення регіону, руйнування соціальної сфери, незадовільна матеріально-технічна база закладів освіти, брак учительських кадрів, «невідповідні політичні та релігійні погляди», тиск радянської ідеології.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Незважаючи на негативні тенденції, що існували в повоєнному суспільстві Волині, Луцьке педагогічне училище зуміло протистояти викликам часу та заявити про себе на освітянській ниві. Зокрема, за перше повоєнне десятиріччя з'явилися кваліфіковані викладачі, збільшено контингент студентства та відкрито нові відділення (шкільне, дошкільне, заочне відділення).

Проте наше дослідження не вичерпує аналіз визначеної проблеми, перспективу подальших пошуків вбачаємо в подальшому аналізі змісту навчально-виховного процесу Луцького педагогічного училища у визначених хронологічних межах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Сушик, І. (2011). Діяльність вищих та середніх спеціальних навчальних закладів Волині у повоєнний період. *Інтелігенція і влада*. Вип. 23. СС. 116–125.

Старжець, В. (2021). Відновлення діяльності педагогічних училищ Західної України в післявоєнний період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог. Вип. 32. СС. 11–16.

Любар, О., Стельмахович, М., Федоренко, Д. (2003). Історія української школи і педагогіки: навчальний посібник. Київ. 449 с.

Сорочинська, Т. (2015). Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1964 рр.). *Наукові записки РДГУ*. Випуск 11(54). СС. 213–217.

Янковська, О. (2005). Соціальна політика радянської держави в містах України в 1945-1953 рр. за свідченнями громадян (на матеріалах НКВС-КДБ УРСР). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. статей*. Вип.9. Київ: Інститут історії України НАН України. СС.326–324.

Матеріали архіву КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

Культурне життя в Україні. Західні землі: документи і матеріали (1995). Т. 1: 1939–1953 / упоряд. Т. Галайчак та ін. Київ. 749 с.

Войтович, В. (2009). Історія Луцького педагогічного коледжу. Луцьк: Вежа, 2009. 60 с.

REFERENCES

Sushyk, I. (2011). Diialnist vyshchyykh ta serednykh spetsialnykh navchalnykh zakladiv Volyni u povoiennyi period [Activities of Higher and Secondary Specialised Educational Institutions of Volyn in the Postwar Period]. *Intelihentsiia i vlada*. Vyp. 23. SS. 116–125. [in Ukrainian]

Starzhets, V. (2021). Vidnovlennia diialnosti pedahohichnykh uchylyshch Zakhidnoi Ukrainy v pisliavoiennnyi period [The Resumption of Teacher's Colleges in Western Ukraine in the Postwar Period]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Istorychni nauky"*. Ostroh. Vyp. 32. SS. 11–16. [in Ukrainian]

Liubar, O., Stelmakhovych, M., Fedorenko, D. (2003). Istoriiia ukrainskoi shkoly i pedahohiky: navchalnyi posibnyk [*History of the Ukrainian school and pedagogy: a textbook*]. Kyiv. 449 s. [in Ukrainian]

Sorochynska, T. (2015). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv u pedahohichnykh zakladakh Rivnenshchyny (1939-1964 rr.) [Professional Training of Future Primary School Teachers in Teachers' Institutions of Rivne Region (1939-1964)]. *Naukovi zapysky RDHU*. Vypusk 11(54). SS. 213–217. [in Ukrainian]

Yankovska, O. (2005). Sotsialna polityka radianskoi derzhavy v mistakh Ukrainy v 1945-1953 rr. za svidchenniamy hromadian (na materialakh NKVS-KDB URSS) [The Social Policy of the Soviet State in the Cities of Ukraine in 1945-1953 According to the Testimonies of Citizens (Based on the Materials of the NKVD-KGB of the Ukrainian SSR)]. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka: Zb. statei*. Vyp.9. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. SS.326–324. [in Ukrainian]

Materialy arkhivu KZVO "Lutskiyi pedahohichnyi koledzh" Volynskoi oblasnoi rady. [Materials from the Archive of the Lutsk Teachers' College of the Volyn Regional Council]. [in Ukrainian]

Kulturne zhyttia v Ukraini. Zakhidni zemli: dokumenty i materialy [Cultural Life in Ukraine. Western Lands: Documents and Materials]. (1995). T. 1: 1939–1953 / uporiad. T. Halaichak ta in. Kyiv. 749 s. [in Ukrainian]

Voitovych, V. (2009). Istoriiia Lutskoho pedahohichnoho koledzhu [The History of Lutsk Teachers' College]. Lutsk: Vezha, 2009. 60 s. [in Ukrainian]

THE EXPERIENCE OF THE LUTSK TEACHERS' COLLEGE IN THE TRAINING OF TEACHERS IN VOLYN (1944-1952)

Halyna Holya

PhD Candidate,

Lecturer at the Municipal Institution of Higher Education

"Lutsk Teachers'College" of the Volyn Regional Council,

Lutsk, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6529-7296

e-mail: hholya@lpc.ukr.education

Abstract. The article is devoted to the problem of teacher training at Lutsk Teachers' College in the period from 1944 to 1952. The relevance of the study is determined by the need to rethink the educational paradigm and generate new ideas for the modernization of the educational process. The purpose of the study is to examine the peculiarities of teacher training at the Lutsk Pedagogical College in 1944-1952 in the context of the post-war reconstruction of education in Volyn. The

article provides a theoretical analysis of domestic and scientific-methodical literature, regulatory documents and legislative framework. On the basis of archival materials, a detailed analysis of the peculiarities of post-war teacher training in Lutsk Teachers' College is presented. The prospect of further scientific research on the peculiarities of the educational process in the Lutsk Teachers' College of this period is outlined.

Key words: teacher training, Lutsk Teachers' College, post-war education, teacher training institute, eradication of illiteracy, teacher education, educatedness.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2023 р.